

I. Hollandse Tijd - Période hollandaise

REMIEG AERTS & GITA DENECKERE (RED.)

Het (on)verenigd koninkrijk, 1815-1830-2015. Een politiek experiment in de Lage Landen

Rekkem, Ons Erfdeel, 2015, 238 p.

Onlangs het feit dat de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tussen 1815 en 1830 samen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (VKN) vormden, hebben de historici van beide landen de gewoonte om over het eigen land in die periode te schrijven, waarbij de Nederlandse historici een veel grotere belangstelling aan de dag leggen dan de Belgische. Meer dan één onderzoeksterrein ligt in België nog braak. De recente inspanningen van de Werkgroep VKN niet te na gesproken, is het sinds 1992 geleden dat het koninkrijk als zodanig in de geschiedschrijving centraal stond en Nederlandse en Belgische historici samen de staats- en natievorming onder Willem I bestudeerden¹. Remieg Aerts (Nijmegen) en Gita Deneckere (Gent), de redacteurs van *Het (on)verenigd koninkrijk*, deden nu een nieuwe poging om het koninkrijk samen te behandelen. Een twintigtal jonge, meer ervaren historici (en literatuurhistorici) en enkele emeriti werden aangezocht om vanuit hun onderzoeksgebied een bijdrage te leveren aan deze bundel, die *Ons Erfdeel* naar aanleiding van tweehonderd jaar koninkrijk uitgaf. Het gaat doorgaans om synthese-artikels waarin de auteurs hun thema in het perspectief van het VKN plaatsen.

De structuur van de bundel is helder. In het eerste deel gaat Gita Deneckere in een onderhoudend artikel in op het ontstaan van het VKN in de context van het Congres van Wenen en van het postnapoleontische Europa. Tom Verschaffel vult deze context aan door op de eigenheid van de ontwikkeling van beide landsdelen te wijzen en op de verschillende rol van de Franse bezettingsregimes. De bestuurlijke opzet van het koninkrijk wordt door Jeroen Koch, de biograaf van Willem I, aangegeven, terwijl Matthijs Lok, kenner van de overgangperiode 1813-1815, de complexe wisselwerking van Willem I met de elite en de machtsnetwerken tegen de achtergrond van het restauratieregime analyseert en op die manier de soms wat minder gecontextualiseerde uitspraken van Koch nuanceert.

In het tweede deel wordt aandacht aan de gelaagdheid van de natie besteed. Het thema is niet onbekend in de historiografie² maar voor het eerst wordt het nu door Remieg Aerts, Joost Rosendaal en Carolien Boender verder uitgewerkt en zien we hoe belangrijk het aanwezige gevoel van de lokale, regionale en provinciale binding en eigenheid in de betrokken periode was.

In het derde deel komen eveneens nieuwe thema's aan bod : de socioculturele infrastructuur, de culturele genootschappen en de cultuurdragers. Christophe Verbruggen, kenner van het sociabiliteitsonderzoek, heeft het over de zuidelijke genootschappen en vooral over de Gentse. Janneke Weijermars put uit haar proefschrift tal van gegevens over de

1. COEN TAMSE & ELS WITTE (red.), *Staats- en natievorming in Willems I's koninkrijk, 1815-1830*, Brussel/Baarn, 1992. 2. Zo kwam het thema reeds in de historiografie van de jaren 1950 aan bod , als reactie op de finalistische benadering van de revolutie van 1830 door Henri Pirenne. Zie mijn boek over de naoorlogse historiografie (Antwerpen, 2009, 243-262).

spanningen in de zuidelijke literaire wereld en de literatuurhistorica Marita Mathijssen staat stil bij de rol van een aantal noordelijke en zuidelijke cultuurdragers.

Het (vierde) deel over de desintegrerende krachten bevat de klassieke controversiële beleidsdomeinen : Rik Vosters en Guy Janssens hebben het over de taalpolitiek, Stijn Van de Perre over de negatieve aspecten van het economische en fiscale beleid en Nikolaj Bijleveld over de gecontesteerde kerkpolitiek van de vorst. De vier auteurs zijn allen goed thuis in de materie. Marnix Beyen geeft in datzelfde deel al een voorproefje van het interessante discours onderzoek dat op stapel staat en toont aan hoe verschillend het gedachtengoed en de politieke taal van de zuidelijke en noordelijke kamerleden was.

Het originele van deze bundel is dat hij niet stopt in 1830, maar de problematiek tot vandaag doortrekt. Op het stuk van Herman Balthazar na, die een vrij romantisch beeld ophangt van de contrarevolutionairen – hij noemt het orangisme een politieke droom – hebben deze bijdragen geen rechtstreekse band met het VKN, maar stellen ze enkel de betrekkingen tussen Vlaanderen en Nederland centraal. Zo krijgen we het verhaal van de negentiende-eeuwse Letterkundige congressen en van het ontstaan van Algemeen Nederlands Verbond te lezen (Hans Vanacker), en een vernieuwend overzicht van de wijze waarop het Grootnederlandse gedachtengoed zich tot het activisme verhiel om daarna in het fascistische vaarwater terecht te komen (Bruno De Wever). Geert Van Istendael buigt zich over de naoorlogse en de recente

evolutie. Zijn denkpijpen zijn soms nuttige invalshoeken voor verder onderzoek over de huidige situatie, want dat ontbreekt jammer genoeg nog. Kortom, een boek waarin de lezer op een vlotte wijze inzicht krijgt in een aantal belangrijke aspecten van het VKN en in de daarop volgende samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland tot vandaag.

Elke auteur kreeg maar een tiental pagina's ter beschikking om zijn of haar betoog te ontwikkelen. Er moesten dus in het overvloedige materiaal keuzes worden gemaakt. Sommige deelaspecten blijven bijgevolg achterwege. Een paar voorbeelden. Zo focust Gita Deneckere zich begrijpelijkerwijs vooral op de rol van Engeland en op de relatie tot Frankrijk, waardoor de financiële en de huwelijksafspraken met Rusland onbesproken blijven, en we ook niet vernemen waarom het herstel van de Oostenrijkse Nederlanden geen optie meer was. Jeroen Koch heeft het vooral over het autocratische en autoritaire systeem van Willem I, maar zwijgt over de wisselwerking met de "tegenmachten" (parlement, oppositie). Eerdere werken toonden nochtans al voldoende aan dat die er wel degelijk waren en ook een invloed uitoefenden op 's konings beleid³. In de stukken over de provinciale gelaagdheid missen we Luik. De sterke prins-bisschoppelijke reflex die deze regio ten toon spreidde, had volgens mij wel aandacht mogen krijgen, terwijl een zuidelijke pendant voor het Haarlemse stedelijke patriotisme welkom zou zijn geweest. Cultuurdragers en culturele genootschappen werkten ook in Franstalig België mee aan het VKN. Jammer dat dit deel van het zuiden, ondanks de

3. Zie vooral NIEK VAN SAS, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900*, Amsterdam, 2005 (p. 401-435) en JEROEN VAN ZANTEN, *Schielijk, winzucht, zwaarhoofd en bedaard. Politieke discussie en oppositievorming, 1813-1840*, Amsterdam, 2004.

aandacht die er in de literatuur ondertussen naar toe is gegaan⁴, onvermeld blijft. In het stuk van Van Istendael ontbreken dan weer verwijzingen naar de Beneluxconstructie. Dat die zich ook op het culturele terrein bewoog, is intussen gekend⁵. Maar nogmaals : in syntheses worden klemtonen gelegd en kan er niet naar volledigheid worden gestreefd. In deze bundel is dat niet anders.

Hoewel de redactie ervoor koos om in de titel het ontkennend voorvoegsel tussen haken te plaatsen, en er ook niet expliciet wordt aangeknoopt bij de concepten en processen van staats- en natievorming, is dit toch een boek dat vooral focust op de geringe samenhang van het VKN. De nadruk die op de provinciale en regionale gelaagdheid wordt gelegd en op het gebrek aan een sterk centrumgebied, op de beperkte rol van de (culturele) elites, op de onverenigbaarheid van de zuidelijke en noordelijke genootschapscultuur, op de bestuurlijke onderschikking van het zuiden aan het noorden, en op de belangrijke desintegrerende krachten, zijn er voorbeelden van. Weinig auteurs hebben het expliciet over de onvermijdelijkheid van de opstand en de scheiding. Slechts enkelen wijzen op de negatieve rol die Willem I speelde, ook al oordeelt Aerts daar in de inleiding anders over. Beyen koppelt de liberalere taal in de discoursen van de zuidelijke kamerleden niet zozeer aan de proto-nationalistische

verschillen tussen beide landsdelen maar wel aan de dynamiek die zich in het zuiden onder de Fransen had voltrokken. En als Aerts tot de slotsom komt dat er tussen 1815 en 1830 geen nationale staat tot stand is gebracht, dan vindt hij dat niet verwonderlijk, omdat alle Europese naties zich toen in een wordingsfase bevonden.

Maar ondanks deze terechte nuanceringen, is het (impliciete) beeld van de onvermijdelijke scheiding toch niet ver weg. Voor historicus-recensent Marc Reynebeau is de conclusie na lectuur van dit boek dan ook duidelijk : door wanbegrip ging het VKN ten onder en eigenlijk heeft daar amper iemand een traan om gelaten⁶. Een aandachtig lezer van deze bundel en van andere recent verschenen werken⁷ zal hopelijk wel vaststellen dat de realiteit van het VKN geen zwart-wit verhaal is. Waarmee ik niet wil zeggen dat de teneur van deze bundel onjuist is : de twee landsdelen voelden zich in die korte periode van nauwelijks vijftien jaar kennelijk wel al een onderdeel van het VKN maar deden dat veeleer als aparte entiteiten met elk hun eigen kenmerken en identiteiten. Een complexe relatie dus, waarover het laatste woord nog lang niet gezegd is. Zeker niet als men er systematisch vergelijkend onderzoek met de andere restauratieregimes wil bij betrekken.

4. GUY JANSSENS & KRIS STEYAERT, *Het onderwijs van het Nederlands in de Waalse provincies en Luxemburg onder koning Willem I (1814-1830)*, Brussel, 2008. 5. ELS WITTE, “Benelux moet in de harten en de geesten worden gebracht”. De cultureelpolitieke kijk op de Benelux in het naoorlogse België (1944-1955)”, in *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 2013 (3), p. 29-59. 6. MARC REYNEBEAU, “Het amalgaam dat het was”, in *De Standaard*, Letteren, 26.6.2015, p. L9. 7. Als niemand er een traan om liet, hoe dan verklaren dat er een grootschalige orangistische beweging na 1830 actief was, zoals ik in *Het verloren koninkrijk* (Antwerpen, 2014) omstandig heb kunnen aantonen. Over die complexe wisselwerking zie ook de epiloog in de recente bundel over de ontstaangeschiedenis van het VKN : STIJN VAN DE PERRE & FRANK JUDO (red.), *Belg en Bataaf. De wording van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden*, Antwerpen, 2015.

Syntheses geven op welbepaalde tijden de stand van het onderzoek aan. Een overzicht bieden van nieuwe perspectieven in het onderzoek, was het doel van de redactie. Daarin is ze zonder meer geslaagd. Elke historicus die zich met de periode inlaat, weet echter hoeveel hiaten er nog in het onderzoek zijn, zeker voor wat het zuiden en nog meer voor wat de studie van de wisselwerking tussen noord en zuid betreft. Syntheses geven op welbepaalde tijden de richting aan en dat doet het (On)verenigd koninkrijk voortreffelijk.

Els Witte